

Ti Anglé-a (Hugues Barthéléry)

Mi konsa i ka koumansé

Eloyiz

«Fok ou ritouvé yich-mwen ba mwen man di'w, fok ou ritouvé'y!»

Kouché asou an kabann lopital, zyé'y fèmen kon si'y té ka dòmi, Chal Trévis, mékanisien lizin Basiniak la Trinité, é chapantié marin lè lizin fèmen, té ka éséyé palé kon'y té pé, ba an madanm ki té asiz bò'y.

Panché asou tet-li pou'y té pé bien tann sa Chal té ka di'y la, madanm-lan té ka miyonnen chivé'y, dousman, tou dousman, kon an manman yich ka konsolé ti-manmay-li.

Chal, sé té an jenn-jan lanbouk la Trinité, ki té ni apipré trannsenk lanné, mé jòdi-a, i té ka paret senkant. Maladi-a té pasé pa la. I té blenn kon an patat set simenn, é tout kò'y té ka swé kon an bouwo ki sòti lakonfes. Poutoutbon, i pa té ka paret laj-li an pies manniè.

Chal té sélibatè, i té, kon'y té enmen di li menm, an sélibatè di kon kann. I pa té ni, ni fanm an kay, ni yich anba fèy... I té lib kon an mangous, san pies fil pou maré pié'y. An tou ka, sé té sa tout moun té kwè jik jòdi. I té za ped ki papa'y, ki manman'y dépi bien lontan, é sel fanmi i té rété, sé té an gran sè ki té élivé'y dépi i té tou piti. Sélibatè a laj-li, ek san pies yich déklaré, sa té toujou étonnen tout moun. I té ka pasé pou an met kourè la Trinité, pou an bon vivan ki té enmen fè lafet, fè labonm ek kouri deyè tout ti fanm épi bon kanmarad-li, Sonson Mato.

Ni youn-dé jou di sa, i té fè malè mâché asou an vié klou wouyé an travay-li. Sé té an klou ki pa té sitelman gran, mé i té wouyé, é bon wouyé. I pa té menm bien santi sa rantré an pié'y. sa ki fè, i pa pangad, épi i kontinié fè travay-li san pokosion. I té kité tan pasé, san fè pies swen, jiktan i tonbé vréman malad.

Nou té an koumansman lanné 1911. An tan-tala, pa té djè ni doktè, fok té alé adan dispansè oben lopital pou touvé an ti swen pou ayen pa koté sé masè-a. Sé la tout moun té ka alé pou trapé an vaksen oben pou pwan an pitji kont tétannos, lè yo té ni chans touvé youn.

Chal, gran bladje douvan létènel, épi jè-man-fouti dou-van moun, pa té ka wè'y ka alé lopital pou an ti kochonni kon sa an pié'y. Misié pa di pèsoun ayen, i pa alé pies koté, épi i kontinié alé an travay-li kon si ayen pa té janmen rivé'y. Plizidè jou té pasé kon sa. Lè pié'y koumansé fè'y mal, Chal maré'y kon'y té pé épi an vié mòso twel. Youn-dé jou apré, sé pié'y i pa té ka rivé mété atè pies ankò, pres pa sa maché. A moman-tala, i santi anmizi-anmizi pié'y ka vini lou, i wè'y ka gonfle kon an ziyann, ek pran an vié koulè wouj. Sé la, latranblad pran'y, épi i santi i bouzwen rantré lopital. Malérezman pou'y, i té za two ta. I té trapé tétannos. Lakangrenn té za ka manjé janm-lan.

Kouché asou kabann-lan, Chal té ka soufè bon soufè ! Si'y té pé, i té ka santi i té ké anni koupé janm-lan pou trapé an ti soulajman. I té ka swé, tout kò'y té ka tranblé, mé magré sa, i té ka touvé lafos voyé pawol ba madanm-lan ki té asiz bò'y la. Madanm-tala té ni oliwon karann-senk lanné. I té abiyé épi swen, adan an bel gran wob kalandé. Lè ou té ka gadé'y, ou té ka wè asou manniè'y ek asou lè'y, sé té an moun ki té ni bon lajan. Non selman wob-la té bel épi plen bel koulè, men madanm-lan té kon an vitrin bijoutwi. Alantou kou'y, i té ni pliziè chenn lò, pami yo ou té pé wè an chenn fòsa gwo kon an chenn bef. An zorey-li, té ni dé bel zanno klou ki té ka pann jik anlè zépol-li. An chivé'y, i té ni an kalté gwo zépeng-tet tòsadé ki té ka tjenbé an bel tet kalandé ek an bwoch ki ni an ti woch nwè won mare an mitan'y. Kantapou bra'y, sé la ki té ni braslé ! Yo té ka jwé an mazouk-pítjé a chak mouvman. Pou fini, si'w lésé zié'w tonbé anlè lanmen'y, sé pou'w wè an bag an chak dwet. Ayen pa té ka mantjé anlè'y. Ou té ka santi sé té an moun ki té ni lajan, é ki pa té pè montré i té ni lajan. I mandé Chal:

«Di ki kalté yich ou ka palé mwen la a? Man pa jan-men tann di ou ni pies yich! La ou pran sa?»

Madanm-lan ki té ka palé la kon sa, ek ki té panché asou tet-li, sé té toubannman gran sè'y, Éloyiz, bon sésé'y souple! Menm papa, menm manman! Sel fanmi té ka konté vréman ba'y.

Man vev Éloyiz vilaga, an manzè Trévis, sé té fanm défen Émil vilaga, pli gran komèsan la Trinité. I té ka pasé pou fanm ki pa bétjé ki té ni plis lajan an komín-la. Nan kondision-tala, ou ka konprann bien, sé té an madanm té ka konté. Dépi lanmo mari'y, sé li té ka jéré tou yonn, lo konmes-la i té kité a, é natirelman, tout lo lajan'y la. I té vini wè frè'y ki té fini rantré lopital. Si yo té di'y sa, i pa té ké kwè'y. I pa té janmen pé sipozé i té ké touvé'y an léta-tala, an si pé di tan, an apenn an simenn. Chal té malad kon an chien. Sé lè i wè'y lopital-la, i rimatjé sé pa té wol i té ka fè. I té vréman malad. Poutan, magré mové léta'y, i pa té lé kwè ka'y té grav kon sa! I té ka riwè'y anko, pa ni plis ki uit jou di sa, ka kouri dèyè tout sé ti fanm-lan ka travay ba'y la. I té bien wè'y ka trennen toupatou épi an pié maré, mé i pa té ni pies manniè kanyan-kanyan ki sé pé montré i té malad, pou rantré lopital. I pa té ka konprann ayen an sa.